
Europski GLASNIK

14

AKTUALNOST JOHANA BASKINA
IN MEMORIAM TEA BEUČIĆ RIMAY (1958-2009.)

KRIZA UČENJA

REDEKERE: KRIZA ŠKOLE JE KRIZA ŽIVOTA
ALAIN, HANNAH ARENDT, LEO STRAUSS: ŠTO JE
HUMANISTIČKO OBRAZOVANJE? JOSE ORTEGA Y
GASSET: MISJA SVEUČILIŠTA, JACQUES DERRIDA:
SVEUČILIŠTE BEZ AVTORIZACIJE, FINKELKRAUT:
GIMNAZIJALCI, NITROVA KULTURA, TODOROV:
JOS DAVAJ OD ŠKOLE BLOKIRAJ STUDENTSKA SVEUČILIŠTA,
MUNCI, LOUIS LANCÉ: POKRETNOST NEOLIBERALIZMA,
GIBRON, DONOVIĆIĆ, BRISTOLIAN POKRETNOST
U VISOKOM ŠKOLSTVU DEAN KOSHE, O RIJEKAMA
STUDENSKOGI OKRUŽENJE... DO I RUGGERO:
"NEĆEMO MI PLAĆATI ZA VAŠU KRIZU", ZLATAR:
BLOKADOM - ZA JAVNOSTI HORVAT, ŠTUKS:
ANATOMIJA DITINJE POBUJNE

ZAGLUPIT ČITAVI SVJETLOST

CARR, NYRIL KYRIAL, VICENTE PROTIV HIGESONJE
GOOGLEA BRETTON, SREZ, WOLTON

ARTIČIJE I TEKA I ANTIČIJA

URSPRNGI, RUBY, PALLASSAA, OČI KOŽE

POREZI I ČITAVI PRILA

RADE JARAK, MAJANA (SUTRA), SUVREMENA
BOLEVIJSKA POEZIJA, DRETAG, BORE, OIGANSKA
RAPSODIJA OSTIJEK, MACHIEISO, TOMAŠEVIĆ

Kriza obrazovanja

— Bordura: Crnohumorni citati ————— ➔

DIVLJENJE

Kad želimo da nam se dive, idealno je biti mrtav.

Michel Audiard

DOB

U svijetu sam dobi koja počinje mirisati na krizanteme.

Robert Lassus

Nisam više u godinama kad se umire mlad.

Jules Renard

— Bordura: Crnohumorni citati —

BESMRTNOST

Vjerujem u besmrtnost, no bojim se da ću umrijeti prije nego što je doživim.

Raymond Devos

POREZI

Na svijetu postoje dvije neprihvatljive stvari: smrt – i porezi. No zapravo sam poreze trebao staviti na prvo mjesto.

Sacha Guitry

POSREDNIK

Bolesniku htjeli dovesti liječnika, no on izjavi: »Ne, hoću grobara, mrzim posrednike.«

Xavier Forneret

DAN

Smrt nikad nije drugo do još jedan dan u životu.

Philippe Bouvard

Retorika, povijest i problemi društvenih znanosti

FRANK DONOGHUE*

Danas već i previše promatrača proglašava krizu u sadašnjem stanju visokog obrazovanja, a posebno humanističkih struka. Ja bih je radije opisao kao trajan sklop problema, iako se na prvi pogled možda čini da je ta razlika samo semantičke prirode. Okolnosti takozvane krize, s gledišta akademske humanističke inteligencije, uvijek su iste: korporacijski interesi i vrijednosti prijete da će poraziti ideale humanističkih disciplina i sveučilište pretvoriti u podružnicu kakve tvrtke. Možda humanisti uvijek paničare kad je riječ o toj tematici. U govoru održanom na godišnjoj konferenciji Modern Language Association u prosincu 1952. Hayward Keniston izjavio je: »Dame i gospodo: vrijeme je da se osvijestimo... i obnovimo važnost naše struke za život u današnje doba. Jer današnje doba je doba krize.« Neću osporiti taj opis suprotstavljenih tabora, nego ću svoj prikaz početi primjedbom da je stanje već dugo tako.

Kriza je pojam iz dramaturgije i naznačuje važne probleme koji pozivaju na herojska rješenja, bez odgode. No ako priznajemo da antagonizam između korporacijske Amerike i američkih sveučilišta traje više od stotinu godina, moramo odbaciti pojam krize i o tom suparništvu promisliti bitno drukčije nego što se obično danas čini. Shvatit ćemo da su okolnosti današnjih sukoba ishod dugotrajne evolucije i da ta borba još dugo neće prestati. Dakle, u ovom poglavlju uglavnom je riječ o iskopavanjima, o restauraciji amblematskih svojstava fascinante povijesne priče u kojoj su glavne uloge igrali legendarni kapitalisti, slavni novinari i pripadnici akademske zajednice. Nezadovoljstvo korporacija visokim obrazovanjem zapravo je počelo kao nezadovoljstvo humanističkim znanostima i strukom koja je dominirala sveučilištima prije stotinu

* Frank Donoghue, profesor engleskog jezika i književnosti na sveučilištu Ohio, SAD. Objavio je nekoliko knjiga iz područja humanistike, a posljednja knjiga bavi se sudbinom obrazovanja i humanističkih znanosti u SAD-u u 20. stoljeću, *The Last Professors: The Corporate University and the Fate of the Humanities*.

godina. Moramo pobliže razmotriti taj početak ako želimo shvatiti današnje tegobe humanističkih znanosti.

Kao što ću izložiti u ovom poglavlju, krupni kapitalisti s početka dvadesetog stoljeća u američkim sveučilištima vidjeli su skup temeljnih vrijednosti i stil menadžmenta koje su smatrali suprotnim svojim. Ne samo da su napadali visoko obrazovanje nego su, što još više iznenađuje, još prije stotinu godina stjerali akademsku zajednicu u kut. Naime, branitelji sveučilišta u dvadesetom stoljeću, poput Thorsteina Veblena i Uptona Sinclaira, već su bili zabrinuti zbog znatnog zadiranja poslovnih modela u djelovanje akademske zajednice i u rad profesora, te nisu gajili mnogo nade u budućnost temeljnih vrijednosti akademske zajednice.

Ako se povijest korporacijskog neprijateljstva prema humanističkim znanostima baš i ne razumije dobro, to vrijedi i za motive koji ga pokreću i elemente koji ga tvore. Vladajuća metafora za odnos između kapitalizma i akademske zajednice među današnjim braniteljima sveučilišta je »metastaza«. Drugim riječima, pretpostavke na kojima djeluju korporacije nekako se potajno i podmuklo šire na područje visokog obrazovanja. Na primjer, Stanley Aronowitz tvrdi da od kraja 1980-ih sveučilišta agresivno »prihvaćaju ideologiju velikih korporacija«. J. Hillis Miller (1996.) potkrepljuje Aronowitzov prikaz. On upućuje na razdoblje poslije hladnog rata kao na razdoblje naglog povlačenja kapitala i tvrdi da »sveučilište kao odgovor na te radikalne promjene sve više postaje nalik na birokratsku korporaciju«. Uočimo da oba primjera prihvaćaju skraćenu povijest modela krize i prate probleme visokog obrazovanja samo do kraja hladnog rata. Premda našu trenutačnu situaciju vide kao krizu, pretpostavljaju da su naši problemi zacijelo novijeg datuma te stoga objašnjenja ne traže u daljoj povijesti. Ti učenjaci predstavljaju *jedinstvenu* korporacijsku ideologiju kao monolitnu, ne zastajući kako bi opisali sastavnice te ideologije. Štoviše, impliciraju da su sveučilišta i korporacije nekoć bile posve odvojene sfere, prije nego što je korporacijsko razmišljanje počelo zagađivati akademske organizacije. Čini se da oni zamišljaju da sveučilišta u našoj zemlji nisu napale stvarne kompanije nego svojevrsno organizacijsko mišljenje koje oni jednostavno proglašavaju stranim tijelom u akademskoj zajednici.

Zapravo, korporacije i sveučilišta istaknuta su obilježja američkog društva još od građanskog rata, kada su nastale obje te institucije. Oduvijek su se preklapale, katkad i vrlo konkretno: poslovni ljudi počeli su sudjelovati u radu sveučilišnih odbora još 1870-ih; Wharton School na Sveučilištu države Pennsylvanije prva je ponudila akademski stupanj na području poslovne administracije, 1881. godine. Vjerojatno ne izne-

nađuje da se priroda tog antagonizma vrlo malo promijenila u proteklom stoljeću. Mogli bismo očekivati da su se neslaganja odnosila na novčana pitanja i pretpostaviti da su se kapitalisti početkom dvadesetog stoljeća žalili kako su sveučilišta neprofitabilna. I *bila* su takva, ali te pritužbe ne objašnjavaju silovitost njihove kritike, koja je graničila s gnjevom. Američke kapitaliste s početka dvadesetog stoljeća zapravo je motivirao etički utemeljen antiintelektualizam koji je nadilazio zanimanje za financijsku isplativost. Njihovo nepovjerenje prema idealu intelektualnog istraživanja radi sebe samoga naveo ih je na zahtjev da, ako sveučilišta uopće treba očuvati, onda ona moraju djelovati prema sklopu načela drukčijem od onoga koji vlada humanističkim znanostima. Važna svrha ovog i idućih poglavlja bit će točno odrediti koji su aspekti poslovnog razmišljanja u sukobu s akademskom zajednicom te odbaciti pojam nediferencirane korporacijske ideologije. Nadam se da ću pritom utrti put prema boljem razumijevanju mehanike korporacijskog sveučilišta, institucije koja je već generacijama među nama.

Počinem u dinamičnom i kritičnom trenutku, krajem devetnaestoga i početkom dvadesetog stoljeća. U tom razdoblju su i sveučilišta i nacionalna ekonomija doživljavale rast bez presedana. Hranjeno bujajućim, uglavnom nereguliranim industrijskim rastom, ukupno nacionalno bogatstvo Sjedinjenih Država u razdoblju od 1900. do 1910. gotovo se udvostručilo – s 87,9 milijardi dolara na 165,4 milijardi dolara, i ponovno se gotovo udvostručilo do 1920. Rast se nikad više nije ni približio toj stopi. Na isti način razvilo se i visoko obrazovanje. Postotak studenata u dobi od 18 do 24 godine u stanovništvu povećao se s 2,3% 1900. na 7,2% 1930. Usporedive stope porasta broja upisanih studenata ponovile su se tek nakon Drugog svjetskog rata. Brzo je rastao i broj američkih sveučilišta (povisivši se s 977 ustanova 1900. godine na 1409 godine 1930.); broj sveučilišnih nastavnika rastao je još brže, s 23.868 zaposlenih 1900. na 82.386 zaposlenih 1930. Dakle, u tim desetljećima, premda to nitko nije priznao na taj način, i napadači i branitelji sveučilišta govorili su s položaja snage, koji se odražavao u žestokim polemikama.

U tom razdoblju nepomirljivog suparništva ugledni industrijalci govorili su protiv američkih sveučilišta. Andrew Carnegie, samostvoreni multimilijunaš skromna obrazovanja, vjerojatno je bio prvi, a zasigurno jedan od najoštrijih kritičara tradicionalnoga humanističkog obrazovanja i programa koji su u osnovi humanističkih znanosti. U govoru na Pierce College of Business and Shorthand u Philadelphiji rekao je sljedeće:

»Zar će se [tradicionalni studenti] u životnim olujama ojačati i održati, i obavljati svoju dužnost oslanjajući se na hebrejske ili grčke

barbare kao uzore?... Zar će se napajati Shakespeareom, ili Homerom?... Stoga se veselim kad čujem da ne gubite vrijeme na mrtve jezike nego ga u cjelini posvećujete stječući znanje stenografije i daktilografije... i da ste u potpunosti opremljeni za plovidbu elementom u kojemu morate živjeti i zarađivati za život.«

Nakon te bujice neprikladnih metafora Carnegie zaključuje da »fakultetsko obrazovanje kakvo je danas doima se gotovo fatalnim« u poslovnoj domeni, i oštro suprotstavlja tradicionalno obrazovane studente, »prilagođene za život na drugom planetu«, »budućem predvodniku industrije... koji predano pohađa školu iskustva i stječe upravo ono znanje koje je potrebno za njegove buduće trijumfe«. Carnegie pohvaljuje relativno novu praksu uvođenja poslovnih ljudi u upravne odbore sveučilišta, ističući ono što vidi kao tvrdoglavost akademske zajednice, »profesora i principala [predsjednika koledža] koji se grčevito drže svojih navika i njeguju klasni osjećaj koji onemogućuje reforme«. Premda dopušta da diplomirani studenti politehničkih i znanstvenih fakulteta imaju prednost nad tradicionalnim šegrtima zbog toga što će vjerojatnije biti »otvorena uma i bez predrasuda«, ta iznimka mu služi kako bi opravdao svoje uvjerenje da je jedino valjano obrazovanje ono koje ima »utjecaja na karijeru čovjeka koji se želi obogatiti«. Kao filantrop, Carnegie je bio dosljedan. Utemeljio je tehničku školu koja nosi njegovo ime, a odbornice Carnegiejeve Fondacije za škotska sveučilišta (odakle je bio porijeklom) osiguravaju financiranje »engleske književnosti i modernih jezika, i drugih sličnih predmeta srodnih tehničkoj ili komercijalnoj izobrazbi« (naglasak moj).

Generacija nakon Carnegieja svjedočila je obuhvatnijim i sustavnijim kritikama visokog obrazovanja kakvo je tada postojalo. Godine 1907. Clarence F. Birdseye, odvjetnik, pravni stručnjak i otac čovjeka koji će revolucionirati industriju zamrznute hrane, objavio je *Individual Training in Our Colleges*. Birdseye, također diplomac (knjigu je zapravo i posvetio kolegama iz bratstva Chi Psi) nije pisao kako bi izravno ocrnio visoko obrazovanje nego u namjeri da ga prilagodi »poslovnim načelima«, koja je uspoređivao s »fakultetskim standardima«. Birdseyeov glavni argument razrađuje sljedeću suprotnost:

»Da su se morali natjecati s našim tvrtkama, koledži bi odavno zaostali i bankrotirali. Toj su sudbini izbjegli zato što su, zahvaljujući trajnoj sili našeg poštovanja prema fakultetskom obrazovanju (...) imali na raspolaganju neograničenu javnu i privatnu blagajnu iz koje su uzimali a da nisu morali ni voditi knjigovodstvo.« (str. 187-188)

Na nekoliko mjesta izražava želju da među našim koledžima zavlada »panika« koja bi odvojila žito od kukolja i prisilila one koji opstanu da posluju djelotvorno poput tvrtke (str. 189, 367). U odsutnosti tako radikalnog procesa, zalaže se za niz mjera sličnih Carnegiejevim, pa i nastalim po uzoru na njega. Savjetuje da osoblje oponaša »dobrog proizvođača« koji »pomnije od gotovo svega drugoga proučava nepotrebni otpad u svojoj tvornici i načine kako da ga izbjegne. Od njega biste trebali učiti« (str. 364). Ohrabruje diplomce i da »pripomognu uvođenju poslovnih metoda u rad svoje *alma mater*« (str. 370).

No Birdseye u retorici ide i dalje nego Carnegie te tvrdi da je visoko obrazovanje korporacijski entitet, mnogo desetljeća prije nego što je postalo uobičajeno iznositi takve tvrdnje. Nedvosmisleno izjavljuje da su »naši koledži postali dijelom poslovne i komercijalne mašinerije naše zemlje, te ih stoga treba procjenjivati gotovo jednakim mjerilima« (str. 189). On stoga raspravlja o sveučilištima kao o korporacijama, koledž naziva »tvornicom« (str. 363), a studente »proizvodom« (str. 189). Visoko cijeni Carnegie Technical School, utemeljenu u Pittsburghu 1900., posebno zbog njezine politike da nastavnike zapošljava na temelju izvanakademske profesionalne sposobnosti, »ljudе koji su u bliskom doticaju s običnim problemima poslovnog života, a nisu samo dobri instruktori nepraktičnih tečajeva« (str. 266). Knjiga je puna upozorenja da, ako nije pohađao »tehnički tečaj«, tradicionalno obrazovan diplomirani student stekao je iskustvo zbog kojega je »nespreman za biznis« (str. 273-274).

Početkom dvadesetog stoljeća nitko nije gorljivije pisao o koledžu kao gubljenju vremena i novca od Richarda Tellera Cranea, predsjednika i osnivača Crane Co., čikaške tvrtke koja je nekoć proizvodila 95% dizala u zemlji, a i danas se vodi na indeksu S&P 500. Od 1909. do 1911. Crane je objavio tri brošure: »The Futility of Higher Schooling«, »The Futility of Technical Schools« i »The Demoralization of College Life«, te knjigu *The Utility of All Kinds of Higher Schooling*, a u svima je razlagao zašto ne osjeća »nikakvu simpatiju prema obrazovnim institucijama, takozvanima«. Iako velik dio njegovih tekstova danas može biti zanimljiv samo antikvarima, na predsjedničkim izborima 1912. to je bilo važno pitanje; William Howard Taft, magistar s Yalea, protiv Woodrowa Wilsona, doktora znanosti sa Sveučilišta Johns Hopkins i bivšeg predsjednika Princetona. U svjetlu Craneovih napada, kandidati su objavili zajedničku izjavu kojom su tješili američku javnost, navodeći da visoko obrazovanje »nije prokletstvo naše zemlje«.

Crane je svoja istraživanja počeo 1902., unajmivši privatnog istražitelja da prati kretanje studenata Harvarda. Nakon što je istražiteljeva

otkrića isprva ocijenio »uistinu odveć odvratnima da bi ih se objavilo«, na kraju ih je objelodanio, prvo u časopisu *Valve World*, jednom od vodećih časopisa svoje industrijske grane, u broju za kolovoz 1911., a potom i kao brošuru. *Utility of All Kinds of Higher Schooling* donosi rezultate upitnika koje je Crane poslao velikom broju predsjednika sveučilišta, diplomiranih studenata i uglednih poslovnih ljudi, te ih redigirao tako da odgovaraju negativnom gledištu koje iznosi u brošurama. Tako predstavlja svoje brutalno antiakademske zaključke uz privid empirijske nepobitnosti. Staru poslovicu: »Nije sve u novcu«, tumači kao knjigovodstveni grafikon koji minimizira sve osim najprofitabilnijih vrsta znanja: »Ako i nije sve u novcu, mislim da možemo pouzdano reći da barem sedamdeset pet posto svega ipak jest.«

Premda Crane potvrđuje većinu Birdseyeovih sumnji o koledžu koji onesposobljuje ljude za biznis, njegov napad na humanističko obrazovanje mnogo je širi. Njegova metoda u svim tekstovima je veličanje »vrijednih stvari« na račun »nepraktičnoga, specijaliziranog znanja o književnosti, umjetnosti, jezicima i povijesti«. Tvrđi da nitko tko ima »sklonost književnosti nema pravo biti sretan« jer »pravo na sreću na ovom svijetu imaju samo oni koji su korisni«. Nije spreman izuzeti ni tehničke predmete te ih opisuje kao zakasnio i neprikladan pokušaj tradicionalnog sveučilišta da riješi dugogodišnji programski problem; što više, napadu na tehničke fakultete posvećuje cijelu jednu brošuru. Crane čak ne oprašta Carnegieju ni ublaženo stajalište o visokom obrazovanju koje je zauzeo u starosti. Nesmiljeno citira antiakademske prigovore u Carnegiejevoj knjizi *The Empire of Business* (1902.) i tvrdi da je jedini motiv tog samostvorenog milijunaša da utemelji Carnegie Technical School bio »obesmrtniti ime 'Carnegie'«.

Ako se Carnegiejevi, Birdseyeovi i Craneovi napadi na visoko obrazovanje doimaju zastarjelima, a njihovo inzistiranje na prvenstvu poslovnih načela nedorađenim, pionir menadžmenta Frederick Winslow Taylor ponudio je opipljiva i vrlo utjecajna sredstva za pretvaranje visokoškolske institucije u korporacijsko radno mjesto. Taylor, čija je knjiga *Principles of Scientific Management* (1911.) uvela sveobuhvatne promjene u američke radne navike, u biti je stvorio moderni znanstveni menadžment. Taj bogataš iz Philadelphije krenuo je na Harvard, ali loš vid prisilio ga je da se zaposli kao predradnik u kompaniji Midvale Steel. Promatrajući rutinske poslove u tvornici zaključio je da »cijela zemlja pati od nedjelotvornosti u gotovo svemu što svakodnevno činimo«. Kao ilustracijom svog cilja služi se razlikom između kirurga i kauboja. Moderni kirurg obučen je da obavlja ograničen broj zadataka na precizan i

standardan način, dok kauboj, koji nije prošao nikakvu specijaliziranu obuku, uvijek mora improvizirati i iznova učiti vještine koje su drugi već usavršili. On mora biti »kirurg... arhitekt, zidar... farmer, vojnik« i tako dalje, sve u jednom, i mora mnogo vremena provoditi učeći sve te vještine. Kirurgova obuka »po vrsti gotovo je identična poduci koju dobivaju radnici u znanstvenom menadžmentu«. Taj model nema prednost zato što kauboj ne bi bio inteligentan i kreativan nego zato što, po Taylorovom mišljenju, do napretka dolazi samo kad se služimo »originalnošću i domišljatošću da bismo dali stvaran prilog znanju svijeta, umjesto da iznova izmišljamo stare stvari«.

Ne iznenađuje što su mišljenja o Taylorovom prilogu teoriji rada podijeljena. Za današnje teoretičare menadžmenta, kao što je Peter Drucker, Taylor je heroj. Drucker se divi činjenici da je već nekoliko godina nakon Taylorovih inovacija produktivnost u SAD-u počela rasti između 3,5 i 4,5 postotaka na godinu, udvostručavajući se svakih osamnaest godina. On hvali društvene dobrobiti tog razvoja i napominje da su 1910. radnici u prosjeku radili 3000 sati godišnje, a danas prosječno 1600 do 2000 sati. Kritičari pak ističu da Taylorove teorije brišu svaku razliku između kvalificiranoga i nekvalificiranog rada. Tko god slijedi znanstveno propisanu radnu praksu je »prvorazredan radnik« koji zavređuje prvorazrednu nadnicu, bez obzira na svaku posebnu sposobnost koju je možda donio na radno mjesto. Tako David F. Noble u knjizi *America by Design* dijelom okrivljuje Taylora za snižavanje kvalifikacija američke radne snage. Taylorova načela jasno prenose moć na radnom mjestu s radnika na menadžment i povlašćuju organizaciju na račun pojedinca. Mnogi tvrde da taj pomak otvara vrata brojnim zloupotrebama i stvara savršene uvjete za plutokraciju. Taylor je idealistički vjerovao da je »prijateljska suradnja između menadžmenta i radnika« stvaran ključ za njegovu filozofiju. Njegov ugled među suvremenicima dokaz je naivne utopičnosti tog uvjerenja. Radnički sindikati prezirali su ga zbog neumorne potrage za povećanom produktivnošću, a vlasnici tvornica istodobno su ga žestoko napadali kao socijalista zato što se zalagao za znatno povećanje nadnica i kraći radni tjedan (Taylor je vlasnike nazivao »svinjama«). Nitko nije sumnjao u rezultate Taylorovih eksperimenata s djelotvornošću, ali čini se da su svi bili duboko zabrinuti u vezi s načinom upotrebe tih rezultata.

Akademskoj zajednici nije trebalo dugo da to dozna, pa Taylorova filozofija još i danas utječe na planove reformatora sveučilišta. Nadahnut Taylorovim ranim radom, Henry S. Pritchett, predsjednik MIT-a, pisao mu je 1909. i zatražio savjet kako obaviti »ekonomsko istraživanje«

obrazovanja. Taylor je osobno preporučio da se tog projekta prihvati Morris Llewellyn Cooke. Nakon godinu dana Cooke je objavio *Academic and Industrial Inefficiency*, prvi izvještaj koji je sponzorirala novoutemeljena Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching. Sam Carnegie odlučio je osnovati fondaciju pročitavši Pritchettov članak *Should the University Become a Business Corporation*. Cookeove preporuke bile su vrlo dalekovidne. Točno su anticipirale poslovni model današnjih profitnih sveučilišta, o kojem ću raspravljati niže. Ne iznenađuje što Cooke poziva na ukidanje stalnog radnog mjesta, jer za stalno radno mjesto, vrhunac radničke autonomije, nema mjesta u Taylorovom sustavu. Sljedeća dva njegova zaključka mnogo su suptilnija. Cooke preporučuje, u svrhu maksimiziranja djelotvornosti i organizacijske kontrole, (1) standardizirati udžbenike i bilješke s predavanja za sve »elementarne i srednje grane« sveučilišne nastave i (2) ti materijali, kao i predavanja i »pedagoški mehanizmi« svih profesora trebaju biti vlasništvo sveučilišta.

Politika koju je preporučio Cooke na kraju će odrediti bojišnicu u ratu između sveučilišnih nastavnika, koji žele očuvati svoju profesionalnu individualnost, i sveučilišnih administratora, posvećenih nadzoru nad sve većim troškovima mnogostranih institucija višeg obrazovanja. No važno je napomenuti i da se Cookeove primjedbe i preporuke uopće ne odnose na istraživački rad, koji se još 1910. sve više asociralo s profesionalnim ugledom. Cooke je zapravo bio sumnjičav prema istraživačkim programima profesora, o čemu je imao reći sljedeće:

»Netko može postati priznat i djelotvoran predavač a da time ništa materijalno ne doda svojem profesionalnom ugledu i sposobnosti zarađivanja. Kako bi postigao to posljednje, on mora, općenito govoreći, obavljati istraživački rad i objavljivati njegove rezultate, i to barem do neke mjere stručnim jezikom i u barem do neke mjere stručnim publikacijama.«

To je dojmlija, premda tek začetna kritika pretjerane specijalizacije i bavljenja istraživanjima nauštrb nastave, koja je u naše doba postala dobro poznati antiakademski refren. Prema Cookeu, poslovno djelovanje sveučilišta, s ciljem maksimalne produktivnosti nastave i učenja, neovisno je i implicitno suprotstavljeno istraživačkoj kulturi i ugledu koji istraživačka kultura pruža pojedinim profesorima i (asocijacijom) sveučilištima koja ih zapošljavaju.

Poduzetnici i njihovi zastupnici, poput Carnegieja, Birdseyea i Cranea, kao i njihova glavnog inženjera Taylora, nisu bili bez protivnika. Ugled-

ni pedagozi su, naravno, branili sveučilišnu nastavu. Samoobrazovani poduzetnik i izumitelj automatskog sustava za polijevanje travnjaka Edward Atkinson preporučio je koledž kao ono za što bi se svaki mladić trebao »žrtvovati do krajnjih granica«. Povodom pete godišnjice ponovnog otvaranja Čikaškog sveučilišta, John D. Rockefeller, koji je 1889. pod egidom Baptist Education Society spasio to sveučilište od bankrota, izjavio je kako je to sveučilište bilo »najbolja investicija u cijelom mom životu« i nikad se nije miješao u njegove svakodnevne poslove. No, Carnegiejevi govori, kao i tekstovi Birdseyea i Cranea, već su bili uspostavili trajne temelje retorike usmjerene protiv visokog obrazovanja. Ta retorika svoju moć duguje spremnosti američke javnosti da prihvati ne samo novčanu profitabilnost nego i etiku produktivnosti kao nepobitnu mjeru uspjeha *svake vrste*. Crane se posebno oslanja na neupitnu spremnost svog čitateljstva da visoko obrazovanje shvaća kao investiciju koju treba ocjenjivati u skladu s ostvarenim prihodima, koje uspoređuje s uloženim novcem i vremenom.

Richard Hofstadter u svojoj prijelomnoj studiji *Anti-Intellectualism in American Life* tvrdi da se protivljenje visokom obrazovanju ublažilo kad su američke korporacije počele ovisiti o diplomiranim studentima i početkom stoljeća doživjele »uočljivu promjenu« u tom smislu. Naime, korporacije su postale tako velike i složene da su im za neometan rad bili potrebni inženjeri, knjigovođe i pravnici, pa su korporacijski menadžeri sve manje napadali sveučilišta koja su isporučivala te stručnjake. No, kao što je očito u retorici Carnegieja, Cranea i Birdseyea, industrijalci su jednoglasno razlikovali koledž kao instituciju koja poučava poslovnu stručnost od koledža koji njeguje humanističke struke. Nisu se slagali u vezi s pitanjem može li koledž biti prikladno mjesto za stjecanje stručnosti, ali svi su držali da su humanističke znanosti irelevantne, pa čak i opasne. Thorstein Veblen uvidio je važnost novih korporacijskih napada na sveučilište i u tom kontekstu napisao knjigu *The Higher Learning in America* (1916.). S podnaslovom »A Study in Total Depravity«, *Visoko obrazovanje* napisano je 1904., na temelju Veblenovih profesorskih iskustava na Čikaškom sveučilištu, a objavljeno je tek nakon smrti njegova poslodavca Williama Raineyja Harpera, predsjednika sveučilišta. Veblen na samom početku priznaje da će se svaka studija visokog obrazovanja u njegovo doba nužno usredotočiti na štetu koju »uobičajeno bavljenje biznisom« čini »idealima, ciljevima i metodama učenih i učenosti«. On dalje priznaje da će se »načela i standardi organizacije, nadziranja i radnih postignuća koja su prihvaćena u... biznisu, snagom navike... uspostaviti kao nužna i odredbena u vođenju pitanja

učenosti«. Te dvije pretpostavke – da akademskoj zajednici štete poslovni standardi organizacije, a ne sama težnja prema dobiti, i da je velika šteta već bila počinjena – određuju obrambeni ton cijele Veblenove studije.

Premda su Veblenovi čitatelji njegovu nadu u budućnost visokog obrazovanja smatrali naivno optimističnom, sam Veblen oprezno odvaja svoje ideale od svog predosjećaja o onome što bi se moglo dogoditi. Njegovo idealno sveučilište je »utočište i susretište, sustjecište i rasadnik onih gledišta i ideja koje žive, gibaju se i ostvaruju bitak u visokom obrazovanju« (str. 38). On vjeruje da potragu za učenošću treba definirati kao »svojevrsnu dokolicu«, djelatnost koja nema »ekonomski, a posebno nema novčani cilj ni protuvrijednost« (str. 85). No, umjesto toga, upravni odbori sveučilišta u njegovo doba i njihovi birani administratori skloni su »standardiziranoj erudiciji«. Premda Veblen vjeruje da se visoko obrazovanje »ne iskazuje lako u statističkim prikazima... i obično se u narodu počinje cijeniti tek dugoročno«, on priznaje da je potreba za »poslovnim dojmom neodložna i imperativna«, posebno u eri »velikog obrta kapitala i brzog povrata uložених sredstava«. Korporacijski nadglednici visokog obrazovanja stoga više od svega cijene ono što je brzo ostvarivo i opipljivo, pa se čak trude zadovoljiti i popularno shvaćanje sveučilišta kao »hrpe zgrada i drugih vrijednih nekretnina« tako što ulažu više novca u uljepšavanje kampusa nego u zadovoljavanje apstraktnijih, čisto intelektualnih potreba.

No, kao najvažnije, upravni odbori i predsjednici sveučilišta moraju kapitulirati pred »računovodstvenim sustavom« koji je oblikovao sveučilište kakvo danas poznajemo. On uključuje »polugodišnja ili tromjesečna razdoblja predavanja... parceliziranje ocjena... sustav stupnjevanja ocjena koje se daju za obavljanje jedinica rada/učenja«. Štoviše, u »najpredanije usavršenim shemama nadzora nad tim radom/učenjem, stručni knjigovođe dalje će prerađivati tako dobivene postotke, te obrađivati i ispravljati tu proizvodnju uz pomoć statistički pouzdanih indeksnih brojeva koji izražavaju prosječnu pogrešku mjerenja koja se dopušta svakom pojedinom studentu i predavaču«. Konačan učinak tog knjigovodstvenog sustava je skretanje »zanimanja studenta s akademskog rada na osiguravanje prolaza, u smislu akademskog 'obrta kapitala'« (str. 76). Konačna funkcija tog sustava u tome je što on nudi »razrađen stupanj ugleda osoblja«, uglavnom u korist »laika«, a ne »akademске klase« (str. 78).

Shema nadzora koju Veblen podrobno opisuje gotovo da se ne odnosi na profitabilnost nego, umjesto toga, agresivno uvlači cijelo sveučilište

u potragu za teorijskim ciljem mjerljive djelotvornosti. U takvoj slici sveučilište ne funkcionira kao tvrtka, nego još radikalnije, služi kao obuhvatan i jednoobrazan servis za izdavanje preporuka za sve poslovne interese. Sustav knjigovodstva koji on opisuje anticipira tvrdnju Evana Watkina da su najvažniji proizvodi sveučilišta prijepisi studentskih ocjena. Opisujući rad profesora engleskoga, Watkins napominje da »u izvještaju referadi ne navodite da je *Izgubljeni raj* revolucionarno srastanje suprotstavljenih etičkih tvrdnji, pa čak ni to da John izvrsno poznaje englesku povijest za studenta druge godine. Izvještavate da je broj 60239 ostvario prosjek od 3,8 na kolegiju Engl 322, što se koju godinu potom prosljeđuje kadrovskoj službi Boeinga kao mogućeg poslodavca studenta broj 60239.« Za Veblena, kao i za Watkina, visoko obrazovanje postaje žrtvom te utilitarističke preobrazbe sveučilišta.

Veblen zaključuje da će budućnost visokog obrazovanja počivati na razrješenju sukoba između znanosti i učenosti, s jedne strane, i poslovnih načela i novčane dobiti, s druge strane, i to »prilagođavanjem, pomirenjem ili kompromisom« (str. 35). Premda uporno ustraje na tvrdnji da ta dva područja nemaju ničega zajedničkoga – posebno ističući da je konkurencija strano tijelo u visokom obrazovanju – priznaje da ona sve više ostvaruju tegobnu koegzistenciju koja učenosti može samo štetiti. Veblen katkad pojednostavljuje nastajanje korporacijskog sveučilišta: tvrdi da su u drugoj polovici devetnaestog stoljeća poslovni ljudi stekli ugled »najsigurnijih i najkompetentnijih zaštitnika financijskih interesa sveučilišta«; ti zaštitnici zauzvrat su imenovali sebi slične »zastupničke erudicije« da nadgledaju pitanja zapošljavanja i promicanja sveučilišnog osoblja te određivanja standardiziranog plana i programa; a ti administratori su pak promicali sveučilište kao središte stručnog osposobljavanja, pri čemu su sveučilišne profesore podcjenjivali i snižavali im plaće.

Taj proces nije se odvijao tako programatski kako Veblen katkad naznačuje. No njegova analiza stanja visokog obrazovanja najprofinjenija je i najviše anticipira kad piše o javnome mnijenju u osnovi poslovnih načela i vrijednosti. Tu s oklijevanjem potvrđuje temeljnu pretpostavku Craneovih tirada. Uočava tendenciju javnosti da prizna poslovni uspjeh kao dokaz mudrosti na svim područjima, uključujući i akademsku zajednicu – ili, njegovim riječima, »aforističnu mudrost koja nadahnjuje poslovni svijet« (str. 53). Temelj te mudrosti je bezuvjetno poštovanje praktičnosti i korisnosti. S Veblenova gledišta, to poštovanje ima dalekosežne posljedice, od kojih je najvažnija redefinicija učenja i nastave kao »vrste stručnoga rada koji se treba plaćati u skladu s ponudom i

potražnjom te koji treba proizvoditi najveću ostvarivu količinu robe« (str. 85). Viđeno kroz prizmu tržišta, sveučilište poprima oblik velike robne kuće, s »predstavama i ceremonijama«, sa »službenim 'otvaranjima'« koja reklamiraju posebne ponude za svako godišnje doba, čiji je cilj da se kupci familijariziraju s tvrtkom i njezinim resursima, s običajima u njoj, s osobljem i zalihama robe, a prije svega da se privuče pozornost i pobudi zanimanje onih klasa koje bi se moglo navesti na kupnju« (str. 116-117).

Veblenovi zaključci su i dalekovidni i obeshrabrujući za zaposlene na području visokog obrazovanja. U svjetlu određene podrške javnosti poslovnim aksiomima, on vidi samo dvije neprivačne moguće budućnosti za »zajedničko vođenje akademske politike«:

»Ili kratkovidno i brzopleto pristajanje na vulgarnu predrasudu koja ne gleda dalje od 'praktične' obuke i širenja nauštrb konkurencije... ili strateški kompromis s filistarskim starješinama, uzaludno činjenje zla u nadi da će iz toga proizići nekakvo dobro.« (str. 176)

Budući da javnost smatra vrijednosti praktičnosti i korisnosti »očitim načelom« (str. 145), čak i taj kompromis postići će se uz najnepovoljnije uvjete, pri čemu će ideali učenosti »popustiti, u neodređenoj i promjenljivoj mjeri, pred pritiskom zahtjeva poslovnosti« (str. 139). U odgovoru na uporno pitanje poslovnoga svijeta: »Kakva je korist od te učenosti?« sveučilišni administratori bit će prisiljeni »veličati vrijednosti akademske obuke u obliku poslovne ponude«. Ta zadaća, dodaje Veblen, bit će najteža, gotovo apsurdno neostvariva za humanističke struke, akademsko područje koje je najudaljenije od poslovnog načina mišljenja. Akademski građani na području humanističkih znanosti vrlo će teško »uvjeriti 'praktične' ljude da je ta učenost o kojoj govore na neki način korisna za stjecanje novčane dobiti« (str. 146) i osuđeni su na to da vode unaprijed izgubljen rat.

Veblenova uravnotežena, prodorna sociologija akademske zajednice na prvi je pogled u oštrom kontrastu s jetkim izlaganjem Uptona Sinclaira *The Goose-Step: A Study in American Education* (1923.), pravedničkim tekstom punim otrovnih anegdota i insinucija. No te dvije knjige napisane su s istoga gledišta. Sinclair, najslavniji po svom opisu čikaške mesne industrije u *The Jungle* (1906.), napada američku akademsku zajednicu »s dugim nožem u ruci«. Poput Veblena, i on tvrdi da su američka sveučilišta navedena da služe kao mjesto za dokazivanje bogatih i moćnih. On jednostavno kaže da »ljudi umiru, ali plutokracija je besmrtna; i nužno je obučiti i nove naraštaje da joj služe«. Dakle,

»međupovezani direktorat [pojam pozajmljen iz tekstova Louisa Brandeisa o monopolističkom kapitalizmu] ima potrebu za obrazovnim sustavom i osigurao ga je u potpunosti« (str. 21). Drukčijim tonom od Veblenovog, on potom prelazi u napad na taj sustav, od jednoga do drugog sveučilišta, u bespoštednom razotkrivanju na 500 stranica.

Navodi nadimke dvadesetak sveučilišta, ističući kako su povezana s korporacijama i vjerna njima: Columbiju se naziva sveučilištem J. P. Morgana, Penn je sveučilište tvrtke United Gas Improvement, Minnesota je sveučilište tvrtke Ore Trust, Chicago pripada Standard Oilu i tako dalje. U slučaju Columbije posebno navodi kako je bliska postala povezanost američkih korporacija i sveučilišta:

»Tko god vi bili, i gdje god živjeli u Americi, ne možete provesti ni dan, pa čak ni sat a da ne platite nešto Sveučilištu Columbia. Prikupljajući materijal za ovu knjigu, proputovao sam sedam tisuća milja, u četrnaest vlakova koji pripadaju različitim željezničkim tvrtkama. Uočio sam da su sve te željeznice na burzovnim popisima, tako da sam svakom miljom svojega putovanja pomagao izgraditi Columbijin stroj. Pomažem njezinoj izgradnji i kad upalim plin u svojoj sobi u New Yorku, jer Columbia posjeduje dionice New York Gas and Electric Power and Power Company u vrijednosti od 58.000 dolara, koje donose 4-postotni anuitet, pomažem je izgraditi kad telefoniram svojim prijateljima kako bih dogovorio sastanak, jer Sveučilište Columbia ima dionice New York Telephone Company u vrijednosti od 50.000 dolara, s anuitetom od 4,5%; pomažem je izgraditi i kad za doručak pojedem žlicu šećera jer Sveučilište Columbia posjeduje i dionice American Sugar Refining Company, kao i Cuba Cane Sugar Corporation.« (str. 24)

Na kraju zaključuje da »Columbijin portfolio ne biste mogli razlikovati od portfolija tvrtke New York Central Railroad, ili Remington Arms« (str. 27).

Sinclair neumorno izlaže groteskne primjere korporacijske vlasti nad američkim sveučilištima. No najveći prezir čuva za svoje zavičajno Sveučilište Stanford, na kojemu je, kako napominje, nekoć radio i Veblen. Sinclairov niz anegdota prikazuje sveučilište lišeno svake intelektualne misije. Leland Stanford, željeznički magnat i bivši guverner Kalifornije, razočaran time što nije ušao u upravni odbor Kalifornijskog sveučilišta, »odlučio je osnovati suparničko sveučilište« na farmi u Palo Altu, gdje je uzgajao trkaće konje (str. 152). Njegova smrt u vrijeme ekonomske panike 1893. potaknula je navalu vjeronika, kao i političara i novinara

koje je Stanford godinama redovito podmićivao, a koji su svi htjeli nešto od novog sveučilišta.

Predvodio ih je još jedan magnat iz »velike četvorke« iz tvrtke Central Pacific Railroad, Collis P. Huntington, žestoki antiintelektualac, koji je Stanfordovu odluku da utemelji sveučilište shvatio kao osobnu »uvredu njegovoj nekulturi« i zakleo se da će »jednoga dana spriječiti taj cirkus [tj. visoko obrazovanje u Stanfordu]«. Službenici sveučilišta spriječili su Huntingtonov pokušaj da kupi njegove dionice tako što su cijelo sveučilište reklasificirali kao privatno vlasništvo gospođe Stanford, a sve profesore kao njezine osobne slugе. Službenici su profesorima oduzeli čak i državljanstvo, objavivši da »nijedan profesor na Stanfordu neće agitirati (...) za uspjeh nijedne političke stranke ni kandidata, niti u kojoj političkoj borbi« (str. 160).

Sinclair potom skicira vinjetu Stanfordskog muzeja, koja, naravno, ne veliča priloge tog sveučilišta visokoj učenosti, nego bogatstvo Stanfordove obitelji. Sinclaira posebno vrijeđa Stanfordova zbirka od dvadeset četiri »naci-frana i skupa štapa« i brižljivo očuvane igračke njegova pokojnog sina Lelanda Juniora, kojem je sveučilište posvećeno kao memorijalni kompleks:

»Siroti, krhki dječak, mažen i hranjen na žlicu, udarao je u male ni bubanj, ali palice su mu ispadale iz neosjetljivih prstiju. Da je odrastao, potratio bi sve bogatstvo Stanfordovih, kao što su učinila Pullmanova djeca, i Gouldova, i Thawova, i Crokerova, i Whitneyjeva, i McCormickova, i mnoga druga. Umjesto toga je umro i zato je svijet dobio sveučilište!« (str. 155)

Vjerojatno najkarakterističnija anegdota u Sinclairovoj raspravi o Stanfordu odnosi se na drugog predsjednika sveučilišta: Ray Lyman Wilbur se na večeri s diplomiranim studentima podsjeća prizora na njujorškom doku, kamo je otišao dočekati tadašnjeg ministra trgovine, stanfordskog diplomca Herberta Hoovera, koji se vraćao s puta po inozemstvu. Sinclair citira Wilbura: »Vidio sam jednog od najvećih američkih bankara kako grli Hoovera i pomislio sam: 'Napokon je došao Stanford!'« (str. 159)

Sinclair poteže svoj dugi nož i kad raspravlja o javnim sveučilištima. Jedna od mnogih njegovih meta je James Oxley Thompson, predsjednik Državnog sveučilišta Ohio od 1899. do 1925., koji se po neograničenoj moći i vezama s poslovnim svijetom nije mnogo razlikovao od kolega s privatnih koledža. Sinclair piše o Thompsonu: »Tu je predsjednik svećenik... usto je i trgovac ugljenom i farmer, potpredsjednik banke

i predsjednik osiguravajućeg društva, i sveučilišni odbori moraju čekati kad je on na važnom poslovnom sastanku. Professore premalo plaća, a kad se zaduže, ne daje im povišicu nego im pozajmljuje novac iz svoje City National Bank, uz uobičajenu kamatu.« Sinclair pripovijeda anegdotu o jednom takvom osiromašenom profesoru koji je kasnio s plaćanjem računa u mjesnoj prodavaonici cipela. Prodavaonica je poslala račun Thompsonu, koji je odmah otpustio profesora, s obrazloženjem da »nema poštenja« (str. 337).

Premda Sinclair nagonski poseže za najapsurdnijim primjerima, njegove karakterizacije često potkrepljuju riječi upravo onih koje je napao. Na primjer, sam Thompson je u govoru o sveučilištima i posjedovanju zemlje izravno stavio Državno sveučilište na raspolaganje agrobiznisu države Ohio. Uzviknuo je: »Zahvalimo zvijezdama na tome što Zakon o dodjeljivanju zemlje ne spominje sveučilišta. Spominje koledž i samo koledž. Na ovom koledžu dvije stvari će uvijek biti prisutne... predavanje znanosti povezanih s poljoprivredom i mehaničkih vještina.« Svoj esej zaključuje suprotnošću između profesora humanističke struke, »u urednom odijelu, s lulom u zubima, daleko od svakog prizora čija bi buka mogla poremetiti njegovu meditaciju o omiljenoj temi« i »profesora poljoprivrednog koledža«, »stručnjaka s terena koji se ne srami nositi radno odijelo i imati malo blata na čizmama«. Ti pretjerani stereotipi u Thompsonovoj svijesti predstavljaju dva neusklađiva vrijednosna sklopa: prvi pripada »uljudnim krugovima klasičnih ljudi«, a drugi »duhu života i napretka na divnom središnjem Zapadu«. Ističe kako na Državnom sveučilištu »obrazujemo te momke i djevojke tako što svakodnevna životna iskustva uzimamo kao osnovu napretka«. U tim svakodnevnim iskustvima nema ničega nepraktičnoga, a implicira se da je priroda napretka ekonomska.

Sinclair izravno teži dokazati da je moć američkih korporacija prodrila i zavladała sveučilišnim sustavom radi vlastite koristi. Opisuje borbe u kojima se poslovno usmjereni upravni odbori i predsjednici sveučilišta sukobljavaju s profesorima i studentima. Njegova idealna vizija sveučilišta postaje vrlo jasna u nizu usporedaba koje povlači istražujući proturječnu ulogu predsjednika koledža:

»Čovjek koji osigurava novac od bogatih i koristi ga za širenje znanja; ispunjavajući te dvije funkcije on se postavlja ne samo između zaraćenih strana u klasnoj borbi nego i između neusklađenih elemenata same ljudske prirode – između pohlepe i službe, između mržnje i ljubavi, između duha i tijela.« (str. 383)

Nažalost, korporacijski interesi diktiraju da predsjednik koledža može obavljati svoj posao samo »tako da bude najuniverzalniji lažac i najdomišljatiji tvorac poluistina koji se ikad pojavio u civiliziranom svijetu«. Poslovnim ljudima mora objasniti »akademske ekscentričnosti, objasniti apsurdni pojam koji učeni ljudi njeguju: pojam lojalnosti istini i javnome dobru«, a profesore mora moliti da »shvate predsjednikov položaj, tu sirovost poslovnih ljudi koji mogu odriješiti kesu, a nemaju pojma o akademskom dostojanstvu« (str. 386). Kad god predsjednik mora donijeti odluku, neizbježno se pokorava poslovnim interesima, premda svoje odluke uvijek opisuje kao »administrativno pitanje« koje ne ugrožava akademske slobode. To je mehanika neugodnog kompromisa koju je predvidio Veblen.

Argumenti Veblena i Sinclaira opet se približavaju kad predlažu rješenja za prodiranje korporacija i korporacijskog razmišljanja u akademsku zajednicu. Odredivši predsjednike i upravne odbore sklone biznisu kao temelj problema, oba autora privlači pomisao da se riješe svake sveučilišne administracije. Veblen izlaže svoj prijedlog i odmah ga povlači. Izjavljuje da »ne bi trebalo biti teško dokazati da su ti upravni odbori poslovnih ljudi obično posve beskorisni za sveučilište« (str. 48). Dodaje da je sve osim ukidanja akademskog menadžera i upravnih odbora »osuđeno na propast jer se zlo koje treba svladati krije upravo u tim organima i svojstveno je njihovu djelovanju« (str. 202). No, zatim očajava da će se »tako neobičan prijedlog« »svakom profesoru koji razmisli o njemu doimati suicidalnim« (str. 202). U svojoj kritici suzdržava se od poziva na djelovanje.

S obzirom na Sinclairovu političku strast, ne iznenađuje nas što *The Goose-Step* poziva na djelovanje. Prvo ističe »radničke koledže« koji su se pojavljivali u Americi 1920-ih kao ohrabrujuću alternativu tradicionalnom sveučilištu. Studenti su plaćali troškove umjesto školarine, a sveučilišni nastavnici bili su »izbačeni sveučilišni i srednjoškolski profesori« (str. 450). U Sinclairovoj karakterizaciji tih koledža ima nečeg idiličnoga, utopijskoga. Oni su nostalgična replika idealnog obrazovanja, nesputanog administracijom i kapitalom: »Tu imamo studente koji doista žele učiti. Vratili smo se u dvanaesto stoljeće, kad je pet tisuća ljudi hodočastilo u Pariz slušati Abelarda i raspravljati s njim. Vratili smo se u doba stare Amerike, kad su koledž činili student koji sjedi na jednom kraju stola i Mark Hopkins na drugom.« Praktički poziv na ustanak kojima završava svoju knjigu upućen je profesorima, koje poziva na sindikalizaciju i štrajk. Prema Sinclairu, taj štrajk imao bi dva cilja: osigurati stalni status sveučilišnog nastavnika (koji 1923. formal-

no nije pripadao praksi zapošljavanja na sveučilištu) i osigurati »kolektivni nadzor nad... time kako treba voditi koledž i što bi visoko obrazovanje trebalo biti. To znači da upravnim odborima i njihovom plaćeniku predsjedniku moramo oduzeti veći dio njihovih sadašnjih funkcija« (str. 460).

Doduše, od 1980-ih je akademska sindikalizacija, kako kaže Stanley Aronowitz, »jedno od malobrojnih područja na kojima radnički pokret jača«, nije došlo do napretka kojemu se Sinclair nadao. U sindikalnom članstvu je oko 40% sveučilišnog osoblja, ali taj postotak obuhvaća i velik broj vrlo loše plaćenih pomoćnih nastavnika. Pravne prepreke široj sindikalizaciji jake su kao što su jaki razni ekonomski interesi raslojene radne snage u akademskoj zajednici. Odluka Vrhovnog suda 1980. u predmetu Državni odbor za radne odnose protiv Sveučilišta Yeshiva kategorizirala je nastavnike privatnih fakulteta kao menadžere i tako im zabranila sindikalizaciju. U nekim državama ni osoblje državnih sveučilišta ne smije štrajkati jer ih se prije svega smatra državnim službenicima. Kako navodi Sonya Huber, samo oko pola država ima zakone koji »postavljaju pravni okvir za organiziranje sveučilišnih nastavnika, okvir koji zahtijeva da sveučilišna administracija sjedne za pregovarački stol. U Arizoni, Teksasu, Indiani, Missisippiju i drugim državama nema takvih zakona i sindikati sveučilišnih nastavnika nemaju pravno uporište ako im se krše prava na organiziranje«. Tako procjena Thorsteina Veblena da najlošije plaćeni sveučilišni nastavnici obično zarađuju dvanaest do dvadeset puta manje od najbolje plaćenih profesora nažalost vrijedi i danas kao i 1916. (str. 118).

Bez obzira na pravnu klimu, ako želimo razumjeti taj relativan nedostatak napretka prema punoj sindikalizaciji, moramo priznati da profesori oklijevaju učiniti gestu autodefinicije koja je potrebna da bi se stvorilo sindikat ili se učlanilo u njega. I tu se Sinclair slaže s Veblenom. Premda obojica vide velike probleme u administrativnoj politici i u često tlačiteljskim radnim uvjetima u visokom obrazovanju, obojica postavljaju pitanja i o samim profesorima. Veblen primjećuje da su poviše, počasne titule i bolji radni uvjeti uvijek »ishod pojedinačnih pregovora«, a ne kolektivnog truda. O profesorima kao skupini spekulira sljedeće: »Čini se da među njima prevladava dojam da njihova plaća nije stvarna naknada i da bi otvoreno raspravljanje o tom pitanju bilo na neki način moralno upitno« (str. 118). Sinclair je oštrij. On uspoređuje profesore s ćudljivim »glumcima« i objašnjava da »imaju svoje osobitosti, zavist i osjećaj osobne superiornosti. Sebe ne shvaćaju kao klasu; svaki od njih misli da je neponovljiv« (str. 458). Dodaje da »fakultetski

profesor mora učiniti ono što čine radnici – agitirati, educirati, organizirati«. Formula 'U sindikatu je snaga' vrijedi za intelektualne radnike isto kao i za fizičke radnike. Pomislili biste da su intelektualni radnici dovoljno inteligentni da to shvate, ali oni to ne shvaćaju jer ih u tome sprečavaju klasne predrasude i anarhističko stajalište koje prati intelektualni život. Tako se događa da je organizirano samo oko 2% ili 3% fakultetskih profesora, dok je u sindikatima oko 60% ili 70% rudara u ugljenokopima, kao i 90 do 100% tekstilnih radnika i željezničara« (str. 454-55).

Nevoljkost profesora da se učlane u sindikat, prema Veblenu i Sinclairu, potječe od nespremnosti da sebe shvate kao radnike. Razlozi za taj neobičan čin pogrešnog razvrstavanja zamršeni su, ali i ključni za sudbinu profesora na sveučilištu budućnosti. David Damrosch u knjizi *We Scholars* tvrdi da je za profesionalni uspjeh u akademskoj zajednici bitna sposobnost podnošenja samoće. Opisuje ono što naziva »učenjačkom osobnošću«: »Čak i kad su najbolji prijatelji i najpredaniji roditelji, budući učenjaci najvjerojatnije će uspjeti u akademskoj zajednici ako konstruiraju visoko individualiziranu akademsku ličnost; oni koji to odbiju ili ne uspiju u tome vjerojatno će se okrenuti nekoj drugoj karijeri, ili će biti pristojno izgurani, ili će izgubiti volju, na ovom ili onom stupnju tijekom dvanaestak godina između upisa na fakultet i stjecanja stalnog radnog mjesta na sveučilištu.« Naravno, ako je član akademske zajednice sklon »agitirati i organizirati«, pa čak i »educirati«, kako Sinclair upotrebljava taj pojam, neće se uklapati u profil koji Damrosch određuje kao nužan za pojedinačni uspjeh u akademskoj zajednici. Aronowitz povezuje otpor profesora kolektivnom razmišljanju funkciji visokog obrazovanja u poimanju javnosti. Teoretizira da je visoko obrazovanje »jedno od istaknutih obilježja doktrine prema kojoj pojedinci mogu transcendirati uvjete svoga rođenja, kao temelj američke ideologije«. Međutim, kako dodaje, ta doktrina da »sebe stvaramo uvijek iznova školovanjem igrala je važnu ulogu u obeshrabrivanju kolektivnog djelovanja i izražavanja društvene solidarnosti, u korist pojedinačnog postignuća«. Drugim riječima, akademski građani su čuvari američke najstrože i najidealiziranije meritokracije; sindikalizacija bi značila bitan sukob interesa, potez protiv etosa u kojemu profesori uspijevaju kao pojedinci.

Rasprava između kritičara i zastupnika sveučilišta početkom prošlog stoljeća postavlja trajna pitanja i određuje model današnjih neslaganja o društvenoj ulozi visokog obrazovanja i, određenije, o mjestu humanističkih disciplina i profesora koji ih predaju. Humanisti nikada nisu

uspijevali odgovoriti na dvije primjedbe industrijalaca s početka dvadesetog stoljeća. Prva, i najpoznatija studentima u novijoj povijesti akademske zajednice, odnosi se na sadržaj plana i programa. Likovi poput Carnegiea, Cranea i Birdseyea pitali su kakvu korist biznis može imati od tradicionalnih akademskih programa? Veblen i Sinclair, premda pišu o invaziji korporacija u visoko obrazovanje, ne nude nikakav odgovor na to pitanje. Sinclair priziva slike neposrednog učenja, na primjer rasprave s Abelardom i razgovore s Markom Hopkinsom, ideale koji nisu ni ostvarivi ni specifično povezani s onim institucijama visokog obrazovanja koje *Goose-Step* opisuje. Veblenova definicija visokog obrazovanja kao »svojevrne dokolice« jednako je nepovezana s brigama modernog američkog sveučilišta, a srednjoškolsko obrazovanje obasipa krajnjim prezirom, uključujući profesionalnu obuku i večernje škole, koje naziva »zabavom za narod« (str. 11).

Današnji humanisti brane svoju struku na različite načine, doduše retorikom koja je postala otrcana i nedjelotvorna. Za ilustraciju te retoričke kolotečine dovoljna su dva primjera. U Izvještaju komisije za humanističke discipline iz 1964. navodi se: »Budemo li poznavali ono najbolje što je bilo mišljeno i govoreno u davnim vremenima, moći ćemo biti mudriji nego što bismo inače bili, i u tom smislu humanističke struke su... najveća nada svijeta.« A Robert Scholes u govoru na Modern Language Association tvrdi: »Moramo dokazati da naša učenost nešto vrijedi tako što ćemo (...) proširivati svijest svojih studenata i pomagati sugrađanima da dođu do promišljenijih tumačenja ključnih tekstova koji oblikuju našu kulturu. (...) Možemo ponuditi samo blagost razuma i svjetlo učenosti.« Jezik tih dvaju citata, koje odvaja četrdeset godina, dakako, izveden je iz knjige *Culture and Anarchy* Matthewa Arnolda, objavljenje 1869. Kultura i anarhija, riječima Geralda Graffa, »uspostavila je kategorije i gramatiku kojima promišljamo krize kulture«. Graff dodaje da se »ta knjiga praktički ponovno piše svakih desetak godina« još od svoga nastanka.

Sva ta prepričavanja postavljaju moderno sveučilište kao najuglednije mjesto na kojemu treba voditi rasprave o kulturi i krizama kulture. No autori takvih tekstova slijede Arnolda po tome što prikrivaju interese strana u toj raspravi. Arnold je nesmiljeno šibao pripadnike obiju strana, ali nadao se da će »oni najbolji« u tim nesukladnim klasama uspjeti nepristrano razriješiti krizu kulture. Stoga je »recept iz *Kulture i anarhije*, koji su prihvatili mnogi kasniji kritičari kulture, nemoguće primijeniti u stvarnim institucijama visokog obrazovanja. Neodređenost Arnoldovog rješenja samo još otežava njegov poznati vijugavi prozni

stil, bogat tautologijama i općim mjestima. Kako inzistira Sinclair, sveučilište petrificira i održava društvenu raslojenost; tako zapravo sprečava »one najbolje« u objema klasama da se istaknu i međusobno razgovaraju. Dok god pitanje *tko* stječe pravo raspravljati o krizi kulture ostaje mutno i nerazriješeno, rasprava će se voditi samo o sadržaju plana i programa, a sudionici u raspravi prikrivat će čak i taj sadržaj sve dok se budu služili Arnoldovim frazama poput »blagost i svjetlo« i »najbolje što je mišljeno i govoreno«.

Drugi korporacijski prigovor na koji humanisti ne uspijevaju odgovoriti nije se tako ozbiljno razmatralo. Autori o kojima sam raspravljao odlučili su se usredotočiti i na sveučilišne nastavnike i na plan i program. Tako su ponudili valjan diskurzivni put kojim ću poći u ovoj knjizi. Iz korporacijskih kritika visokog obrazovanja s početka dvadesetog stoljeća jasno je ne samo da bi sveučilište trebalo obučiti mlade ljude za poslovne teme nego i da bi i samo sveučilište trebalo funkcionirati kao tvrtka. Birdseye, Taylor i Cooke ili izravno izriču ili jasno impliciraju da se sveučilišni profesori ne razlikuju od drugih radnika te njima treba upravljati u skladu s tom spoznajom. I Veblen i Sinclair spremno ističu da su okolnosti u kojima sveučilišni nastavnici rade već u njihovo doba postale predmet menadžmenta, a nude i prodorne uvide u pitanje zašto se profesori nisu uspjeli oduprijeti menadžmentu njihova rada.

Ni pripadnici akademske zajednice ni njihovi kritičari ne uzimaju Veblenova i Sinclairova razmišljanja u obzir u dovoljnoj mjeri. Umjesto toga, usmjeravaju se na sadržaj njihovih struka – filozofije, književnosti, povijesti – preokupacija koja se pojačala 1980-ih i 1990-ih, kada je »rat kultura« zauzimao mnogo mjesta u popularnom tisku. U toj debati mnogo više pozornosti poklanjalo se onome *što i kako* se predaje, a ne tome tko to čini. Kad konzervativni kritičari i uglavnom liberalni zagovornici humanističkih struka i posvete pozornost pitanjima osoblja, govore kao da se sveučilište sastoji samo od profesora i studenata. Desničari tvrde da su profesori silom prisvojili Arnoldovu dragocjenu kulturnu baštinu Zapada. Profesora prepoznaju kao »stvarnog zlikovca« i stoga se prepuštaju besramno netočnim ocjenama, poput Charlesa Sykesa koji smatra da »uostalom, profesori upravljaju svime što je važno na sveučilištu«. Ljevičari, koji prihvaćaju vjeru u transformativnu moć kulture, zastupaju »opozicijsku« ili »kritičku« pedagogiju. Drugim riječima, obje strane smatraju da sveučilištem upravljaju isključivo profesori, te tako precjenjuju utjecaj profesora na studente, bio on dobar ili loš. Ni jedni ni drugi ne vide da evolucija akademskog rada danas bitno nadmašuje izbor između kulture i anarhije koji je davno postavio Arnold.

Čini mi se da bi mnogi profesori htjeli osporiti svoje kritičare isključivo na ideološkom terenu koji je Arnold ograničio prije više od stotinu godina. Naime, vjeruju da će njihov ugled na sveučilištu i legitimnost u društvu biti opravdani ako osiguraju pravo da definiraju kulturu i neosporeno vladaju nad proučavanjem književnosti, povijesti i filozofije. Isto tako, mnogi bi voljeli svoj intelektualni rad shvaćati kao nešto izvan uobičajenih definicija rada. To je opasna pretpostavka. Sinclair je 1923. predvidio da će se profesori, budu li i dalje ignorirali materijalne uvjete svojega zapošljavanja, na kraju pretvoriti u »tovljene svinje za plutokraciju« (str. 455). Profesori su danas još izloženiji redefiniciji svojih radnih mjesta, jer sveučilišta potpunije prihvaćaju filozofije menadžmenta koje su im industrijalci nametali još prije stotinu godina. Mnogi profesori sporo prepoznaju opasnost, vjerojatno zato što su nespreni razmišljati o promjenama koje bi im mogle radikalno ograničiti autonomiju te im standardizirati i mjeriti produktivnost. No ipak, kao što bih želio pokazati, već postoje mehanizmi za nametanje upravo tih promjena.

Štoviše, ako profesori pretpostavljaju, bez mnogo osnova, da će održati autonomiju na akademskom radnom mjestu, onda još manje realistično shvaćaju svoj položaj u izvanakademskom društvu. Određenije govoreći, profesori često romantiziraju svoj posao, grčevito prijanjajući uz praznu fantaziju da su javni intelektualci. Definicija javnoga intelektualca koju nudi Stanley Fish dobro ilustrira što nije u redu s tim snom:

»Javni intelektualac nije onaj tko kao svoju temu odabere pitanja od važnosti za javnost – to čini svaki profesor prava; javni intelektualac je onaj tko kao svoju temu odabere pitanja od važnosti za javnost i pritom *ima pozornost javnosti*. Budući da se tu pozornost ne može pridobiti s akademske katedre (osim nekom sretnom slučajnošću), akademski građani po definiciji nisu kandidati za ulogu javnog intelektualca. Kako god glasio odgovor na pitanje: 'Kako se postaje javnim intelektualcem?' znamo da odgovor neće glasiti: 'Tako da se uđe u akademsku zajednicu.'«

U svim tim apstraktnim scenarijima kojima pripadnici akademske zajednice opisuju čežnju da postanu javni intelektualci nedostaje, kako nastavlja Fish, »svaka svjesnost o putovima i mrežama koje bi morale postojati kako bi akademska gledišta, kako god uobličena i kako god prevedena (a moralo bi ih se uobličiti i prevesti), imala ikakvih izgleda da ih se čuje izvan akademske zajednice« (str. 123). Kao što sam naznačio, taj nedostatak svjesnosti dijelom je osnovni nedostatak profesionalne samosvijesti. Profesori koji sebe smatraju javnim intelektual-

cima nisu nesvjesni samo komunikacijskih i »prevodilačkih« problema koje Fish spominje, nego su, kako mi se čini, izgubili i svijest o tome što znači biti intelektualac *unutar* akademske zajednice. Razmatranja prvih poglavlja dugogodišnje dijalektike biznisa i visokog obrazovanja prvi su korak u tom procesu profesionalne samodefinicije, kojim se profesori humanističkih struka neodložno moraju pozabaviti.

S engleskoga preveo Goran Vujasinović

Poduzetništvo u visokom školstvu

DAVID W. BRENEMAN*

Na kraju dvadesetog stoljeća američko je gospodarstvo cvalo, vođeno uglavnom oduševljenjem ulagača i kapitalista internetom i njegovom primjenom u trgovini i ekonomiji znanja. Njihovo je oduševljenje dijelilo i visoko školstvo, a proroci su primamljivo pričali o učenju na daljinu te mogućnosti učenja bilo čega, bilo gdje i bila kada, bez ograničenja koja nameću mjesto ili vrijeme. Asinkrone mogućnosti učenja putem svjetske računalne mreže tehnološki su propovjednici slavili kao budućnost visokog školstva. Činilo se da profitne institucije, kao što su Sveučilišta u Phoenixu, DeVry, Strayer, Kaplan i Corinthian Colleges, postaju sve značajnije, te da ih mnogi povezuju s ogromnim burzovnim rastom, potaknutim novim tehnologijama. U to sam vrijeme prisustvovao nekolicini godišnjih sastanaka Aspen Foruma o budućnosti visokog školstva, gdje su zastupnici profitnih institucija držali predavanja nama, osoblju s klasičnih fakulteta i sveučilišta, obavještavajući nas pritom da će naše institucije uskoro biti »gotove« te da će ih istisnuti novonastale učinkovitije, fleksibilne i ekonomičnije institucije.

Nakon stagnacije internetskog poslovanja ta je rasprava postala nešto uravnoteženija, a prvotno je pretjerivanje sagledano upravo tako: kao obično pretjerivanje. Usprkos tome, gospodarske su poteškoće posljednjih godina prisilile sve sektore visokoga (ili poslijesrednjoškolskoga) školstva da u svom načinu rada i sadržaju postanu poduzetniji. Bilo da je riječ o neprofitnim, privatnim neprofitnim ili profitnim fakultetima i sveučilištima, svi su se prisiljeni ponašati sve agresivnije u natjecanju za financijska sredstva, studente i profesore. Iako se priroda te potjere može razlikovati od sektora do sektora, među njima je mnogo više sličnosti nego razlika.

* David W. Breneman, američki esejist i sveučilišni profesor na Sveučilištu u Virginiji. (*Earnings from Learning: The rise of For-Profit Universities, Public Policy and Private Higher Education...*).

— Bordura: Crnohumorni citati —

TRAVA

Jedite na travi

Požurite

Prije ili kasnije

Trava će jesti na vama.

Jacques Prévert